

Kā atšķirt informāciju no dezinformācijas?

Inga Kalva-Miņina

24. oktobrī Rīgas pilī notika diskusija "Manas Latvijas tēls. Kā atšķirt informāciju no dezinformācijas?", kurā Valsts prezidents Egils Levits kopā ar jauniešiem un pasākuma viesiem meklēja atbildes uz mūsdienās tik būtiskiem jautājumiem – kā mediji ietekmē mūsu domas, uzskatus par Latviju un nozīmīgiem notikumiem, kā izplatītie stereotipi, aizspriedumi par Latviju, latviešu valodu, valsts veiksme un neveiksme ietekmē mūsu rīcību dažādās situācijās, kāds ir mērķis par Latviju izplatītajai dezinformācijai un manipulācijām saturam.

Šajā diskusijā, kuru rīkoja Valsts prezidenta kanceleja sadarbībā ar globālo attīstības un izglītības organizāciju "IREX" un Latvijas Drošāka interneta centru, piedalījās arī Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas (RTA) studenti Raivis Ruskuls, Artis Krasjukovs un Medijpratības programmas projekta vadītāja RTA, docente Sandra Sprudzāne (jāuzsver, ka RTA kopš 2022. gada februāra īsteno Medijpratības programmas (Media Literacy in the Baltics) aktivitātes, ko atbalsta "IREX")

RTA studenti Artis Krasjukovs (no labās) un Raivis Ruskuls un Medijpratības programmas projekta vadītāja RTA, docente Sandra Sprudzāne piedalījās diskusijā «Manas Latvijas tēls. Kā atšķirt informāciju no dezinformācijas?»

Vairāk par dzirdēto diskusijā «Manas Latvijas tēls. Kā atšķirt informāciju no dezinformācijas?» un par paša pieredzi saistībā ar medijpratību aicināju pastāstīt RTA Ekonomikas un pārvaldības fakultātes studiju programmas «Uzņēmējdarbība» (mārketinga sektora vadītāja specializācija) 4. kursa studentu ARTI KRASJUKOVU, kurš paralēli studijām arī strādā akadēmijas Sabiedrisko attiecību nodaļā.

Pastāsti, lūdzu, mazliet vairāk par šo diskusiju.

– Diskusijas laikā tika pārrunāti vairāki dezinformācijas piemēri saistībā ar Krievijas īstenoto karu Ukrainā un dezinformāciju Covid-19 pandēmijas laikā. Runājot par dezinformācijas izplatīšanu, sarunas laikā tika pievērsta uzmanība viedokļu līderiem jeb influenceriem. Tāpat kopā ar Valsts prezidentu tika pārrunāts, kā atšķirt viedokli no dezinformācijas.

Diskusijas otrajā daļā tika pārrunāta maldināšana un konspiratīva domāšana, kas ir daži no dezinformācijas veidiem. Sarunā ar Valsts prezidentu tika vērsta uzmanība uz to, ka bieži dezinformācijas izplatītāji Latvijas tēla ietekmēšanā izmanto negatīvo domāšanu un kopsakarības, kas nav patiesas.

Kam no šajā diskusijā runātā tu piekriti vai varbūt nepiekriti?

– Piekritu gandrīz visam, kas izskanēja diskusijas laikā, neņemot vērā jaunieša teikto par to, ka politika nebūtu jāsaista ar sportu. Tas izskanēja saistībā ar to, ka Latvijā sabiedrībā pazīstami sportisti, dodoties spēlēt Krievijas sporta komandās, tiek nomelnoti un apspiesti. Es tieši pretēji uzskatu, ka politika ir cieši saistīta ar sportu, tieši autoritārie vadītāji to izmanto sava režīma slavināšanai.

Vai, tavuprāt, šāda veida diskusijas jauniešiem būtu jāorganizē biežāk?

– Šāda veida diskusijas jauniešiem noteikti būtu jārīko biežāk. Tas ir svarīgi, jo informācija, ko mēs patērējam neatkarīgi no tā, vai tā ir patiesa vai nepatiesa, ietekmē mūsu domāšanu un mūsu rīcību.

Vai ikdienā/ studiju procesā tev nākas saskarties ar medijpratības tēmu?

– Ar medijpratību mēs saskaramies katru dienu – jau no agras bērnības, kad izlasām pirmo grāmatu, sastopamies ar pirmajiem faktiem un informāciju, redzam pirmo gleznu, pat vecāku teiktais un vecvecāku iemācītais ir sava veida medijpratība. To ikdienā sevišķi neviens nedefinē kā medijpratību.

Pēdējo gadu laikā medijpratība ir kļuvusi par mums visiem ļoti svarīgu tēmu, un sabiedrība sākusi to apzināties. Ņemot vērā studiju procesu, ik dienu saskaros ar daudz informācijas avotiem, kurus jāprot atšķirt un izvērtēt, piemēram, prezentāciju, referātu gatavošanā. Augstskolās un vidusskolās medijpratība kā atsevišķs mācību priekšmets pašlaik netiek mācīts, bet caurvijas dažādos studiju kursus un mācību stundās. Jauniešiem tiek piedāvāti arī dažādi papildu semināri par medijpratību, kas, manuprāt, ir ļoti svarīgi, jo informācija, ko patērējam, veido arī mūsu uzvedības modeli, un atpazīt dezinformāciju ir ļoti svarīgi.

Kuri ir tie mediji, kurus tu ikdienā patērē?

– Televīziju un radio ikdienā gan informācijas uzņemšanai, gan izklaidei neizmantoju, jau pat grūti atcerēties, kad tas bija pēdējo reizi. Ja jānosauk mediji, kuriem uzticos un patērēju ikdienā, tad es nosauktu «Delfi», «The Economist», «Reuters», kā arī BBC. Lasot un iegūstot informāciju arī no šiem medijiem, es to salīdzinu ar faktiem un interpretēju ar savām iepriekšējām zināšanām, ko esmu ieguvis, piemēram, studiju procesā, vidusskolā vai no personīgās pieredzes.

Vai ir nācies saskarties ar dezinformāciju, viltus ziņām? Kā tu rīkojies konkrētā situācijā?

– Jā, ik dienu saskaros ar dezinformāciju un viltus ziņām. Viltus ziņas galvenokārt pamanu sociālajos tīklos, piemēram, Twitter, Instagram un dažādās Telegram tematiskajās grupās. Es ar interesi pētu, kas tiek rakstīts, un dažreiz, kad ir brīvēks laiks, mēģinu izprast, kādēļ tas tā tiek pasniegts, kas ir raksta autors, no kuras valsts viņš nāk, iedziļinos tematā. Bieži vien šos rakstus apspriežu ar paziņām, daļoties ar saviem uzskatiem un uzklauso citu viedokli.

Ko ieteiktu jauniešiem, lai viņi neapmaldās informācijas plašajā piedāvājumā un neuzķeras uz viltus ziņām?

– 1. Pievērsiet uzmanību, no kurienes nāk ziņas. Pajautājiet sev, no kurienes ir ziņa un kāda ir tās izcelsme? Ja rakstā, ko lasāt, tiek izteiktas apsūdzības, pajautājiet sev: kam tas ir izdevīgi? Kas ir raksta avots?

2. Ja informāciju saņemat sociālajos tīklos, pārbaudiet sākotnējo avotu. Ja kāds jums jautā, kā jūs to uzzinājāt, un jūsu pirmā doma ir atbildēt, ka no Instagram vai citiem sociālajiem tīkliem, jums jāapstājas un jāpārbauda informācija, jo Instagram pats par sevi jums neko neapgalvo, saturu veido cilvēki. Uzdodiet sev šādus jautājumus: Kāds ir īstais ieraksts? Kas ir tas, kas jums stāsta šo informāciju? Kas ir šī persona, kas to stāsta? Vai tā ir mediju organizācija, par kuru esat kādreiz dzirdējuši? Visu šo informāciju var atrast sociālo tīklu profilā. Papildinformācijas meklēšana šī cilvēka profilā aizņem milisekundes, bet var radīt būtiskas informācijas interpretācijas izmaiņas.

3. Pārbaudiet avotus un kā tie tiek iekļauti rakstos, – uzticamākie plašsaziņas līdzekļi nosauks savus avotus, un avoti būs attiecīgās jomas eksperti.

4. Izlasiet vairāk par virsrakstu. Redaktori raksta virsrakstus, lai piesaistītu jūsu uzmanību, un bieži vien persona, kas raksta virsrakstu, nav rakstījusi stāstu, tāpēc viņai ir mazāka izpratne par raksta saturu, un tādēļ virsraksti var būt maldinoši.

5. Manuprāt, pats svarīgākais ir iegūt informāciju no vairākiem avotiem. Spilgtākais piemērs – ja, izlasot kādu rakstu, tas rada kādu ārkārtīgi spilgtu reakciju, emociju uzplūdumu, tas ir pirmais un galvenais iemesls pārbaudīt informāciju citos avotos, jo galvenais dezinformācijas mērķis bieži vien ir nevis informēt, bet gan radīt aktīvu dusmu vai baiļu reakciju cilvēkos.

6. Ja redzat, ka jūsu draugi un radnieki dalās ar nepatiesu informāciju, labojiet to.

7. Pētiet un noskaidrojiet, kāda vēl informācija ir pieejama par jūs interesējošu tēmu.

Vēlos arī piebilst, ka dezinformācijas atklāšanā ļoti svarīgu lomu spēlē kritiskā domāšana, ģeopolitikas izpratne, vēsture un medijpratība. Uzskatu, ka tieši dezinformācijas atklāšanā šīs tēmas ir ļoti cieši saistītas, jo, spriežot pēc personīgās pieredzes, apgūstot tās, ir iespējams atšķirt īstas ziņas no viltus ziņām.

Uzziņai

Medejprateiba ir zynuošonu i prasmju kūpums, kas napicīšams dorbam ar informacejis olūtim – informacejis atrāsšonai i analīzei, informacejis satura kritiskam izvirtejumam, kab varātu atšķiert, kura ziņa ir eista, bet kura – napatīsa. Myusu dīnuos ir tik vīgli pazust lelajā informacejis puorpiļneibā, i dažreiz juovaicoj pošam sev – voi tei informaceja, kū pīduovoj konkrētais medejjs, vyspuor ir taisneiba? Voi nateik manipulāts ar cylvākim?

Ja pyrms puors godim medejprateibys termins na vysim beja skaidrs, tod tāt medejprateibu apgiust gon mozi, gon leluoki bārni, jaunīši, pīauguši i ari seniori. Ir daudz vierteigu materialu, kursu, diskuseju, seminaru, kas veicynoj sabīdreibys izpratni par itū temu. Ari tod, ja nav taidys atseviškys vuiceibu stuņdis, kurā vuica medejprateibu, tei pasaruoda daudzūs vuiceibu pīrkšmatūs. Dzeivojam laikā, kod juoztver kritiski informaceja, i juoatsacer, ka taišni informaceja ir svareigs trūcs, kab manipulātu ar cylvākim.

Par medejprateibu var (i vāga) runuot ari latgaliski. Pīrks, ka ari latgalīšu rokstu volūdē pasaruoda arviņ vairuok rokstu par itū temu, ka raidejumūs, kurūs pīsadola jaunīši, kuri runoj latgaliski, nateik aizmiersts diskutēt par medejprateibys vaicuojumu. Myusu dīnu jaunīši daudz laika pavoda socialajūs teiklūs, kur ir daudz dažaidu napatīsu ziņu, deļ tam byut medejprateigam ir svareiga ituo laikmeta prasme – kab pats napagaistu malūs, kas teik pīduovuoti kai uztycama informaceja, i naļautu pīļaut klaidys ari sovīm draugim i radinīkim.

* * *

Internetā ir pieejami daudzi vērtīgi tiešsaistes materiāli, kuros der ielūkoties gan jauniešiem, gan arī pieaugušajiem, lai pilnveidotu savas medijpratības prasmes un apgūtu arī ko jaunu. Piedāvājam ielūkoties divos jaunākajos materiālos.

● «Rokasgrāmata pret dezinformāciju: atpazīt un pretoties». Šo izdevumu, kas pieejams arī digitāli, Valsts kanceleja izdeva jūlijā. Drukātā formā rokasgrāmata ir pieejama Latvijas publiskajās bibliotēkās.

Rokasgrāmatu veido trīs nodaļas: 1. nodaļa skaidro, kā atpazīt Kremļa biežāk lietotās manipulācijas metodes un paņēmienus informatīvajā telpā, vienlaikus piedāvājot to ilustratīvus piemērus; 2. nodaļa piedāvā gan terminu skaidrojumu, gan informatīvās telpas apdraudējumu ietekmes skalu, gan praktiskus ieteikumus rīcībai indivīdu, institūciju un valsts līmenī; 3. nodaļā ir 51 pret Latviju visbiežāk lietotais Kremļa dezinformācijas vēstījums un to zinātnē, faktos un pētījumos balstītie atspēkojumi.

Rokasgrāmatas tapšanā piedalījušies 10 autori no Valsts kancelejas un piecām augstskolām – Latvijas Universitātes, Rīgas Stradiņa universitātes, Vidzemes Augstskolas, Rīgas Juridiskās augstskolas un Rīgas Ekonomikas augstskolas – Mārtiņš Hiršs, Riards Bambals, Nora Biteniece, Kaspars Zellis, Gatis Krūmiņš, Arnis Sauka, Ieva Miļūna, Toms Rostoks, Māris Andžāns, Evija Djatkoviča.

● Tiešsaistes kurss medijpratībā «VeryVerified.eu». Lai palīdzētu Baltijas valstu iedzīvotājiem stiprināt noturību pret dezinformāciju, atpazīt manipulāciju un kļūt par zināšākiem mediju patērētājiem, globālā attīstības un izglītības organizācija «IREX» ir izstrādājusi jaunu brīvpieejas tiešsaistes kursu medijpratībā latviešu valodā «VeryVerified.eu».

Tas ir piecu nodaļu kurss par to, kā analizēt mediju vēstījumus un identificēt dezinformāciju, akcentējot kritisko domāšanu. Tas ir īpaši veidots Baltijas valstu auditorijai un pieejams piecās valodās: latviski, igauņiski, lietuviski, krieviski un angļiski. «Very Verified» ir veidots interaktīvs – videoprezentācijas, intervijas ar ekspertiem, animācijas, testi un īsi apraksti ļaus labāk izprast konkrēto tēmu. Visas piecas «Very Verified» valodu versijas ir pieejamas saitē VeryVerified.eu, kur atrodami arī materiāli jauktā tipa mācībām brīvprātīgajiem treneriem un skolotājiem. ▣

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem». «Par projekta raksta «Kā atšķirt informāciju no dezinformācijas?» saturu atbild SIA «Vietējā»».

MAF
Mediju atbalsta fonds